

օրերուն մէջ երկայն բարակ ցաւով դէպ 'ի մահը մօտեցած է : Սահուն մութը արդէն չորս դին բռներ է , սակայն իր մանկական հասակովը դեռ կը մխիթարուի , ու ան մթան մէջ իր նորահաս յոյսերուն կոտորած ճառագայթները տեսնելով կը զուարճանայ ու չուզեր մարմնէն բաժնուիլ : Յայտնի է որ ցաւն ու մահը առջի բերան իրեն ծանր երեցած են . բայց հիւանդութեան երկայնութենէն՝ տրտմութեան ուժը կոտորած ըլլալով , մաղձոտութիւն մը եկեր է սրտին . աւսով ան խղճալի վիճակին մէջ ալ հանդարտութիւն մը կը զգայ . երբեմն երբեմն բոլորովին ալ կը մոռնայ ցաւը , մանաւանդ երբոր հանդարտ գիշեր մը վրայէն անցած ըլլայ , որ աւտուն արթնցած ատենը կարծէ թէ գիշերուան քողին հետ հիւանդութիւնն ալ թողած պիտի ելլէ . բայց յանկարծ նորէն կ'իմանայ ցաւին շոշորդը , կ'իմանայ որ խաբուած է , մահը չգաղերի դուռը զարնելէն , բայց իր փափուկ սիրտը ան խիստ ձայնն ալ հրեշտակի մը հրաւերքի պէս կը լսէ , ու կը սկսի ինքն իրեն գալ ու ըսել .

յաճէն առաւօտ , և այլն :

Բաւաւօտէ առաւօտ լազեկիային պէս իր մահուան վճիռը կը լսէ , ու անոյշ գանգատ կ'ընէ : Ետ աղէկ կը նմանցընէ իր հասակը այգւոյ մը , պարտիզի մը . տարիքին ոյժը , առողջութեան երեւոյթը , դեղերը , ցանկալի յոյսերը չորս դին իբրեւ քարով փշով պատով ամրացուցած կ'երեւան , անոր համար կ'ըսէ .

Ինչ չէ պարտ ելնել այգոյ : Իր մանկութիւնը իր դիմացն է ծաղկած ուռի մը , լեցուն կարաս մը , վարդի ու ծաղկի նման . ինչպէս ելլէ երթայ՝ առանց անոնց պտղէն՝ գինիէն ու հոտէն վայելելու :

Սակայն մահուան հրաւերքը չգաղերի . իրաւ գեղեցիկ է կ'ըսէ այգիդ , յոյսդ շատ է , անցուցած օրերդ երկայն չեն , սակայն քեզի համար վճիռ տրուած է , Լըբի ել ել այս այգոյ : ... Լըբի աւս կրկնած ձայնին դէմ կենալ

չըլլար : Խեղճ պատանի . ճարն ու յոյսը կը հատնի . ահա ան ձայնը որ առաջ հեռուէն արձագանգի պէս կուգար , հիմա բոլոր անձը կը թնդա . ցընէ . ահա Վաբրիէլ կը մօտենայ ... անյոյս սրտին լեզուն մոռնալ է . աչքերը լոյս չեն տեսներ , արեւը կ'իջնայ : Լըբի , կ'ըսէ իր ներքին ձայնը , ալ պէտք է որ ելլեմ երթամ , թողում իմ գեղեցիկ , իմ նորատունկ , իմ անուշահոտ այգիս . ալ ժամն հասեր է . ահա Լըբին զնգիս 'ի ճարճոյս , Վաբիէ որ ելնէ այգոյ :

Վարդացողը վկայէ աս երգին սրտաշարժութեանը . իմաստին համեմատ զուրցուածքն ալ անոյշ է , խայթ չունի . շարադրութիւն չհասնիր կաբուակին երգին . նոյնպէս շէնքն ալ անոր չկրնար համեմատիլ : Զորորդէն ինչուան եօթներորդ տները նոյն մէկ իմաստին կրկնութիւն են , որոնց տեղը թէ որ մէկ կամ երկու տուն միայն ըլլար , աւելի կտրուկ կ'ըլլար : Երջընթեր տունը առջիններուն հետ այսպէս կրնայ կապակցիլ , թէ ահա աս զուարթ հասակիս մէջ կ'ելլեմ կ'երթամ աշխարհքէս , որ տեսնողները մեռնելէս վերջն ալ վրաս պիտի խղճան : Իսկ վերջին տունը կ'երենայ թէ ետքէն աւելցուցած է . և աւելի այգիէն ելլելէն վերջի վիճակը կը ցուցընէ , անմահութեան այգւոյն սոխակն ու ցօղը վայելելով :

ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ

Լսարանի նախախնամութիւնը երկրորդ դժբաղդութեանց մէջ :

ԵՍ զարմանալի ու ցաւալի կը սեպեմ ան մարդիկն որ Լսարանի անբաւ բարիքը վայելելէն 'ի զատ , կը ճանչնան ալ թէ ան բարիքը Լսարանէն են , ու վերջը մէկ բնական դժբաղդութիւն մը տեսածնուն պէս՝ Լսարանի գլխութիւնն ու իմաստութիւնը կարծես թէ կը մեղադրեն . անանկ որ

ասիկայ աստուածային նախախնամութեանը չվայելէր կ'ըսեն, և որոնք վայելեցնելու չեն գիտեր : Սով, երկրաշարժ, կրակ, ժանտամահ, և այլն, ասոնք Մատուած Խնչպէս Թող կուտայ կամ կ'ուզէ որ ըլլան, խելք չըհասնիր կ'ըսեն : Եւ ալ գիտեմ. բայց աս ալ գիտեմ որ մտքէ վեր եղածը՝ մտքի դէմ չէ, և շատ հեղ մարդ մտքին աչուրները սրբելով՝ չտեսածը կրնայ տեսնել : Ս'ըր էր Թէ ես ալ իմ տկար աչքովս ինծի պէս տկարներուն քիչ մը կարենայի օգնել՝ Մատուածոյ արդար նախախնամութիւնը ցուցնելու . բայց ուզելով որ այսպիսիներուն խրատ մը ըլլայ, հեթանոսի մը զուրցուածքը հոս կը Թարգմանեմ : Եւ եւրոպացի բան է Թէ մէկ քուրմ մը՝ Եւսեբաստէս անունով, Խնչպէս կ'արդարացնէ Մատուածոյ նախախնամութիւնը :

“Տես, ըսաւ Եւսեբաստէս, Խնչպէս աստուածային օրինաց հաստատ հնազանդութեամբ, սա արեւուն ընդարձակ գունտը կը շարժի իր յաւիտենական կարգովը . իր փոփոխմամբը կը բերէ մեզի եղանակներ, և իր կենդանութիւն տուող ճառագայթներովը բուսոց բարակ Թելերուն մէջ ալ կը մտնէ : Չէ, ես այնչափ չեմ սրգոզիր արեւը պաշտողներուն վրայ, որչափ անոնց որ արեւուն այսչափ հրաշալի երեւոյթները բանի տեղ չեն դնել . մինակ անոր երեւալը բաւական էր մարդու իր յաւիտենական պատճառը փնտռել կամ մտածել տալու :

“Եւրեւրի է, պատասխանեց Երոստրատ՝, որ իմ զուրցածներս քու անկճիգ շատ ծանր կուգան . բայց գիտնաս որ սիրտս մեծ ցաւի մէջ է, ու չեմ գիտեր Խնչպէս փարատեմ մտքիս տարակոյտը : Եւ ասն զի հիմա երկնքին երեսը, ծովը, բարեբեր դաշտերը, սրտերնիս կը զուարճացնեն ու կը հանգչեցնեն, մտքեր-

“Նիս ալ կը պառկի Թէ անշուշտ մէկ իմաստուն ու բարեկարգ նախախնամութիւն մը կայ . բայց երբոր ան ահաւոր արեւուն խաւարմունքը երկնքը կը մթնցնէ, երբոր մըրիկները կ'առնեն ամպերն ու ծովուն ալիքները իրարու կը խառնեն, անատեն կ'երեւայ Թէ մէկ չար ոգի մը կայ որ աշխարհքիս կառավարութիւնը ձեռքը առեր է : Եւ այն ծակէն զարկած մոխիր դարձած հովիւր, ժայռերուն վրայ կոսրրտած նաւը, երկրագործին գանգատը աւրըշտը կած դաշտերուն համար, ասոնք երբոր կը տեսնենք՝ մտքերնիս անանկ կը բռնուի որ չենք կրնար Մատուածոյ արդարութիւնը տեսնել : Եւ աւելի կը շփոթիմ՝ երբոր կը տեսնեմ որ մարդաշատ քաղաքներ երկրաշարժով մէկմէկու վրայ փլած՝ անդունդը կը ծածկուին, կամ Թէ լեռները որ ներսի կրակէն պատառ պատառ կը ճաթըռտին, կամ ժանտամահը որ խոտի պէս կը հնձէ ըզմարդիկ . կամ կատաղի գազանները ու Թունաւոր զեռունները որ Թըշնամիի պէս ետեւնուս կ'իյնան . կամ Թէ մարդիկ անգութ գազաններու պէս ընկերութիւնը ոտքի տակ կ'առնեն բռնութիւն ու պատերազմներով . կամ Թէ անտանելի հիւանդութիւններ՝ վայրկենական կեանքերնիս ցաւով կը լեցնեն . կամ մահը որ մէկու մըն ալ չխնայելով՝ ամէնն ալ գերեզման կը Թափէ . կամ բընութիւնը որ անասուններուն մէկզմէկ պատուել կուտայ, մարդուս ալ Թող կուտայ որ անոնցմէ ուզածը առնէ ուտէ . կամ ան կենդանիները որ ինչուան իրենց ձագերուն ալ չխնայելով՝ դժոխք փորերնին կը լեցնեն : Ս'ըր մէկը ըսեմ . երբոր կը տեսնեմ Թիթեղնիկը որ իմ կանթեղիս բոցէն կ'այրի՝ անոր լուսովը զմայլած չորս գին պտըտելու ատենը, սիրտս կը կոտորի անոր խեղճութեանը վրայ :

“Ս'աշխարհքիս գերագոյն կա-

1 Աս ան Երոստրատն է որ մեծին Աղեքսանդրի ծնած օրը Եփեսոսի հրաշալի մահեանը այրեց :

ուսմանը, կանչեց Նաւեբաստէս՝ ձեռուները երկինք վերցնելով. գթաաս խեղճ մարդկանց խելքին. տես սա մարդը որ խելացի պիտի սեպուէր, քու գիմացդ ինչպէս կոյր ու մոլորած է, 11 երջը դարձաւ անոր ու ըսաւ. « Դու կը հաւտաս որ մարդիկ առանց պատժոյ չեն կրնար կառավարել երկիրս. կամ թէ լսեր կարդացեր ես մեր պատմութիւններուն մէջ՝ թէ մէկ տեղ մը եղած ըլլայ քաղաք մը, ու մէջը ամենեւին պատիժ չըլլայ, և արդարութեամբ ու խաղաղութեամբ ապրին բնակիչները »:

« Զէ ըսաւ Նրոստրատ, և ոչ օր մը յանձն կ'առնեմ կենալ անանկ քաղաք մը, ուր որ սանձ մը չկայ որ մարդկանց կիրքերը արգիլէ »:

« Ուրեմն ինչպէս կրնաս, չտալ Նստուծոյ ան իրաւունքը, որ եփողոսներու և արխոններու՝ ալ կուտաս, ու նաև պզտիկ քաղաքապետի մը. մանաւանդ որ աս իրաւունքը, այսինքն պատիժ տալը, հարկաւոր կը ճանչնաս մարդկանց անկարգ կիրքերը բռնելու: Նստուած՝ որ չէ թէ ուրիշ աստուածներ, հապա քեզի պէս ողորմելի մարդիկ կը կառավարէ, ինչպէս կ'ուզես որ չքանցեն ան կերպերը՝ որ ամէն օրէնսդիրներ և ամէն ատենուան փորձը՝ արդար և օգտակար սեպեր են: Եւ այն ինչ հակառակ մտածութիւն է ըրածդ, որ մարդս արիսպագոսին առջև յանցաւոր կը սեպես, ու երկընքին առջև անմեղ: Եւ այն դուն աս նայէ թէ որչափ թեթեւ են Նստուծոյ պատիժները՝ իր բարեացը հետ համեմատելով: Եւ այն ան ահագին ծովուն վրայ, որ անդադար կուգայ կը զարնէ իր եզերքը, ու Նստուծոյ մատին չափած սահմանէն անդին ոչ երբէք կ'անցնի. նայէ ան բարձր ժայռերուն գլուխը թանձրացած մէջին ու ամպերուն վրայ, որ անդարար գետ դառնալով վար կ'իջնան կ'ուռգեն երկիրս. տես ինչպէս

կը ծլին կը ծաղկին խոտերը, տունկերն ու ծառերը. անհամար կենդանեաց ցեղերը ծնանելով կ'աճին, բայց կը պահեն միշտ իրենց տեսակը, ձևը, գոյնը, իրենց բարքը՝ երգը՝ ձայնը: Եւ ամէն բաները մէկտեղ մէկ զարմանալի ներդաշնակութիւն մը կը ձևացնեն սրտերնուս մէջ, որ յաւիտենակաւ ու աստուածային ձայն մը կ'ըլլայ: . . . 11 այն անոր որ չըսեր աս ձայնը. վասն զի ասիկայ անանկ ճշմարտութիւն մը չէ որ բարա՛կ պատճառներով հասկըցուի, հապա երկնային հաւանութիւն մըն է մտքի, որուն կը վկայէ սրտերնիս ալ. աւելի կ'իմացուի՝ քան թէ խօսքով կրնայ զուրցուիլ. հոգինիս կը շարժէ. աւելի զարմանալի գործքերով խելուքնիս կը պառկեցնէ՝ քան թէ ճարտարութիւն ու ճարտասանութեամբ. ապա՜ծ մըտքերնիս կը հանգչեցնէ, աչուքնիս արցունքով կը թրջէ, սրտերնիս զարնել կուտայ ու » . . .

« Եզունիս ալ կը փոխէ, կանչեց Նրոստրատ՝ խօսքը կտրելով. վասն զի աս մեծ մտածմունքներու մէջ մտքերնիս շփոթած, փուճ՝ տեղը կը ջանայ մարդկային խօսքով բացատրել, աստուածային լեզուն ալ չըգիտեր: Եւ յսպիսի բարձր մտածութեց մէջ թողուցէք որ ասկէ ետեւ Պիւթագորի աշկերտներուն հետեւիմ, որ երկայն ատեն լուռ կենալով՝ իրենց վարպետներուն ըսածը մտիկ կ'ընէին »:

« Եւ իայն թէ, պատասխանեց մեկալը, աս բանիս մէջ մէկն ալ չհամարձակիր վարպետ ըսուելու. ամէնքս ալ երկընքի աշկերտներն ենք »:

« Եւ խախնամութեան կարգաւորութեանը գոհ ըլլալու համար մեծ օրինակ է նաև յաջորդ պատմութիւնը, որ հիմակուան երեւելի մատենագիրներէն մէկը կը պատմէ:

ՉԵՐԻՔԻՆ ԳԻՂԵՐ մը սաստիկ քամով ձիւն կուգար. ան միջոցին խեղճ տնա, կի մը մէջ աղքատ պառաւ մը ու իր

1 Եփորոսները Սպարտայի, Արխոններն ալ Աթէնքի իշխաններն էին:

աղջիկը նստած կար կ'ընէին : Պառաւին առջեւ պզտիկ կրակարան՝ մը կար , ատեն ատեն իր քաշուած ձեռուները անոր վրայ կը տաքցընէր . ճրագնին ալ հողէ կանթեղ՝ մըն էր որ պլպլալով հագիւ քիչ մը լոյս կուտար : Աղջիկը յանկարծ գլուխը վերցուց , խղճալով մը նայեցաւ իր պառաւ մօրը վրայ , ու անուշուծեամբ ըսաւ անոր . “ Սայրիկ , արդեօք միշտ ասանկ խեղճ՝ կերպով անցեր է քու կեանքդ : — Որդեակ , ինչ ըսեմ քեզի , ըսաւ պառաւը . Նստուած տէր է , ամէն բան մեր աղէկութեանը համար կ'ընէ ” : Նստաւոր վրայ քիչ մը լուռ կենալէն ետքը դարձաւ նորէն ըսաւ . “ Քու հայրդ երբոր մեռաւ , անանկ մեծ էր սրտիս կսկիծն որ կարծէի թէ ալ ես մխիթարուածիւն պիտի չգըտնեմ . հիմայ ալ թէ որ հայրդ մեր աս խեղճութիւնը տեսնէր , յայտնի է որ սիրտը կտոր կտոր պիտի ըլլար . ուրեմն Նստուած իրեն բարիք ըրաւ որ աս նեղութենէս ազատեց ” : Պառաւը ձայն չհանեց , գլուխը ծռեց , ու սիրտը լեցուած՝ սկըսաւ առանց ձայնի արցունք թափել ձեռքի լաթին վրայ : Սայրը դարձաւ աս ալ ըսաւ իրեն . “ Նայց աս ալ նայէ , որդեակ , որ Նստուած ինչպէս որ ասով հօրդ բարիք ըրաւ , մեզ ալ ձեռքէ չթողուց . ինչ կը պակսի մեզի . փառք Նստուծոյ , ահա աս պարուստնիս կը հանենք . որչափ մարդիկ կան որ օրուան հացին ալ կարօտ են . պէտք է որ քիչով գոհ ըլլանք , ան քիչն ալ մեր ձեռքին աշխատանքովը գտնենք . վասն զի գիտենք թէ Նստուած մարդուս պատիժ տուած է որ աշխատանքով ճարէ իր կերակուրը : Պառաւ ինծի մեծ պարգև մըն ես , որ Նստուած տուեր է ինծի . ալ ինչ իրաւունք ունիմ գանգատելու իրեն դէմ ” : Նստաւոր վրայ խեղճ աղջկանը սիրտը

սաստիկ շարժելով , լալով ընկաւ մօրը գիրկը ու ձեռուները պագաւ :

Նստեն մայրն ալ դողդոջուն ձայնով ըսաւ . “ Որդեակ , երջանկու թիւնը շատ հարստութիւն ունենալէ , հապա հաստատուն յոյս ուսեր ունենալն է . մեր յոյսը ուսերը աս անցաւոր աշխարհքիս վրայ պիտի չըլլայ : Նստուծմէ վերջը դու ես իմ ամէն բարիքս աս աշխարհքիս վրայ , որ երազի մը պէս կ'անցնի կ'երթայ ” : Նստեւոր պառաւը ուրախութեամբ գրկեց իր սիրելի զաւակը : Սրան շատ չանցաւ , սուրբ ճգնաւորին մէկը տեսիլք տեսաւ որ ան խեղճ տնակէն երկու հատ փառաւոր հոգիներ ելան , ու հրեշտակներու բազմութեան հետ ուրախութեմբ երգելով երկինք թռան :

ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ

ՁՈՒՍՐՃԱԼԻ ԴԻՊՈՒԱԾՆԵՐ

Նախադրել է Նախադրել :

ՊԵՂԱՅԻՆ մէկը իրեն իշովը տեղ մը կ'երթար : Թեթեւօրիկին մէկը խեղճին հետը իյնալ ուղեւոր կը սկսի ետեէն կանչել . “ Որ կ'երթաք երկուքնիդ մէկտեղ ” : Պեղացին դարձաւ , “ Նստաւոր խոտ փնտռելու ” ըսաւ :

ՏԳԷԻ ԾԱՖԷՐԴԻ ԴԱԿԱՍԿԱՆ :

ՊԵՐՄԱՆԱՅԻՆ մէկը ձմեռ ատեն Ռուսաստանի գեղերէն մէկուն մէջ քալելու ատենը , շատ մը շներ ասոր ետեէն կ'իյնան : Շուտ մը գետին կը ծռի որ քար մը առնէ ու անոնց նետէ . տեսնէ որ ամէն քար սառեր է , փրցնելու ճար չկայ . “ Նստաւոր անիծած երկիր է , կ'ըսէ , որ քարերը կը կապեն ու շները կ'արձրկեն ” :